

3. Борейко Н.Ю. Разработка системы физического воспитания для высших технических учебных заведений. Физическое воспитание студентов. 2011. № 2. С. 14–17.
4. Раевский Р.Т., Канишевский С.М. Здоровье, здоровый и оздоровительный образ жизни студентов. О. : Наука и техника, 2008. 556 с.
5. Стадник В.В. Проблеми сучасної системи фізичного виховання ВНЗ, як основного фактора зміцнення здоров'я студентів Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)». 2013. № 5 (30). С. 351–356.
6. Фролова Л.С., Глазирін І.Д. Фахова виробнича практика: спортивно-масова та фізкультурно-оздоровча робота : навч. посіб. Черкаси : Вид. ЧНУ, 2013. 278 с.
7. Bailey R., Kirk D. The routledge physical education reader. Routledge, 2008. 1420 p.
8. Green K. Physical education. Mayer & Mayer Verlag, 2005. 248 p.
9. Trzesniowski R. Kilka uwag o wychowaniu fizycznym. Warszawa : AWF. 2000. s. 37–41.
10. Guidelines for school and community programs to promote lifelong physical activity among young people. National Center for Chronic Disease Prevention and Health, 1997. № 6. P. 202–219.
11. Hardman K., Green K. Contemporari issues in physical education. Mayer & Mayer Verlag, 2011. 300 p.

Шпичка Т. О., Степанюк В. В.

Національний університет харчових технологій України

ФУТБОЛ ЯК ІГРОВИЙ ВИД КУЛЬТУРНОЇ ПРАКТИКИ

У статті розглядається футбол як ігровий вид культурної практики. Гравці та публіка аналізуються з погляду їх символічної презентації, яка супроводжується колективною міфотворчістю. Виокремлені ресурсні витрати, найбільш значущими серед яких є гроші і час. Наголошується на ролі футбольних матчів як свят, вільного від жорсткої зовнішньої регламентації часу і простору, як рекреаційної діяльності, завдяки якій відновлюється загальна дієздатність людини. Встановлено, що основа формування розвитку футбольної команди є підбір психологічно сумісних гравців.

Ключеві слова: ігровий вид культурної практики, футбол як соціальний спектакль, розвиток футбольної команди.

Шпичка Т.А., Степанюк В.В. Футбол как игровой вид культурной практики. В статье рассматривается футбол как игровой вид культурной практики. Игроки и публика анализируются с точки зрения их символической презентации, которая сопровождается коллективным мифотворчеством. Выделены ресурсные расходы, наиболее значимыми среди которых являются деньги и время. Отмечается роль футбольных матчей как праздников, свободных от жесткой внешней регламентации времени и пространства, как рекреационной деятельности, благодаря которой возобновляется общая дееспособность человека. Установлено, что основа формирования развития футбольной команды является подбор психологически совместимых игроков.

Ключевые слова: игровой вид культурной практики, футбол как социальный спектакль, развитие футбольной команды.

Shpichka T., Stepanyuc V. Football as playing type of cultural practice. Football as playing type of cultural practice is examined in the article. Players and public are analysed from the point of view of their symbolic presentation that is accompanied by collective myth. Distinguished resource charges, most meaningful among that are money and time. It is marked on the role of soccer matches as holidays, spare from hard external regulation time and space, as to recreational activity the general capability of man recommences due to that.

Football, as a kind of sporting grid, is one of the structural social performances, that is, such phenomena that really exist in life, are manifested in the forms of life itself, caused by real life circumstances. In this social performance it is possible to distinguish the structure of collective motivations, an ordered set of appropriate actions that takes into account the preliminary circumstances and consequences, to distinguish formal and informal aspects, to calculate the investment, the profit received. Consequently, this is a collective action based on weberian typology.

Social spectacles are not so much mono-spectacle as the game interaction between two or more groups, each of which "performs its own party", has its collective interest, invests its resources, forms its own system of self-organization, self-consolidation and self-control. However, in social performances, this internal split, duality does not look so obvious and relief that it has a fundamental character; here formal similarity, similarity and monotony are dominated by divergence and difference. Most clearly this manifests itself in the unity of space and time. Of course, they have a common core, unifying impulse, general code, rhythm and orientation to such an extent that they could be called something unique. But this is a unity of differences, sometimes even opposites. The most indicative form of such performances is sports spectacles in general, and football in particular. He also has all the other functions of a formal institution.

It is set that basis of forming of development of soccer command is selection psychologically compatible players.

Key words: playing type of cultural practice, football as social theatrical, development of soccer command.

Постановка проблеми. Футбол - найулюбленіша гра. Мільйони дітей і дорослих захоплено грають у футбол. Мільярди спостерігають за грою, співпереживаючи улюбленій команді. А чемпіонати світу з футболу стають святом, що хвилює, об'єднує людей усієї планети [7, 16, 18].

Причин такої великої популярності гри у футбол декілька. Гра ногами, головою, грудьми вимагає високої координації рухів, рухливості в суглобах. Майстерність виконання технічних прийомів ногою - частиною тіла, набагато менш диференційованою, природно менш пристосованою для таких рухів, ніж рука - викликає захоплення глядачів, та й самих учасників гри [1, 9, 21].

В ряді актуальних напрямів подальшого розвитку спорту одне з головних місць посідає проблема характеристики футболу як ігрового виду культурної практики.

У вітчизняній і зарубіжній літературі фактично відсутні дані про футбол як проєкцію культурологічних смислів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень показав, що складна структурно-функціональна будова футбольних спектаклів дозволяє їм задовольняти складну гаму потреб, прагнень і надій. Одночасно тут спостерігається багато аспектів сексуального спектаклю, включаючи знайомства, залицяння, формування стійких, у тому числі формалізованих відносин. Паралельно розгортаються продуктивні й образно-символічні ярмарки, здійснюються рекламні акції, може вестись політична агітація та пропаганда, а також і безцільне споглядання.

Тому, дана проблема має важливе теоретичне і методичне значення для встановлення світогляду в фізкультурно-спортивній науці, що повинна здійснити розробку теорії сучасної «філософії спорту».

Мета дослідження - дати характеристику футболу як виду культурної практики.

Методи дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної літератури і мережі інтернет з проблеми, яку вивчаємо; педагогічне спостереження; метод порівнянь і співставлень.

Результати дослідження та їх обговорення. Футбол (від англ. *football, association football*), інші назви: сокер (англ. *soccer*), укр. *копаный м'яч, копанка* — один із різновидів футболу, олімпійський вид спорту, командна спортивна гра, в якій беруть участь дві команди по одинадцять гравців в кожній.

Футбол є одним з найпопулярніших видів спорту у світі. Найпрестижнішим турніром з футболу є Чемпіонат світу з футболу.

Асоціація сприяння міжнародному руху "Спорт для всіх" (TAFISA), яка представляє робочу групу комісії Міжнародного олімпійського комітету, оголосила перелік 20-ти найпопулярніших і наймасовіших видів спорту у світі. Це дослідження TAFISA провела у 200 країнах. Перше місце в рейтингу посіла легка атлетика, якою займаються 9,6% населення планети. Друге місце дісталось футболу — 8,4%, а третє — плаванню (8,1%).

Існує безліч різновидів футболу, переважно з меншим числом гравців — у тому числі фуддблбол (грається двома м'ячами), пляжний футбол (грається на піску), футзал (грається в залі на спеціальному покритті), дворовий футбол (грається на будь-якому покритті на полях будь-якого розміру будь-якою кількістю людей), болотний футбол (грається на болоті), футбольний фрістайл (полягає у виконанні всіляких хитрощів і трюків), Гельський футбол (національний вид спорту в Ірландії) [9].

Оскільки популярність футболу дуже висока, існує багато ігор, що імітують футбол. Футбол збирає десятки і сотні тисяч людей різного віку, соціального становища, світогляду, досвіду, освіти, рівня культури тощо. Проте при всій своїй масштабності футбол є досить закрита, відмежована й ізольована акція, соціоґрупова структура, в якій очевидно і демонстративно проглядаються "ми" і "вони", як і більш-менш відверта відчуженість, а інколи і ворожість між ними. Всупереч цьому, футбол глибоко й органічно вкорінений у стиль і спосіб життя сучасних суспільств, включаючи й Україну. Особливістю футболу є поєднання характерних ознак ґрунтованого на добровільній співучасті і медіа-конструйованого (базованого на зовнішній мобілізації й організації) типів спектаклю, що надає йому додаткову складність і робить цікавим об'єктом соціологічного аналізу [3, 17, 20].

Якщо антропологі об'єктивно малюють нам життя первісних суспільств і "примітивних" культур, очевидно і зрозуміло стає відмінність між співучастю у грі сучасників і далеких предків: для перших співучастю у грі є засобом, для других – самоціллю, "ціллю в собі". В первісній культурі актори відчувають єдність із іншими, однаковість дій і переживань, самоцінку, насолоду єднанням. У сучасній культурі вони прагнуть роз'єднання шляхом отримання перемоги над іншими. І тільки горе переможних може бути достатньою підставою для радощів переможців, бо тут домінують конкурентні відносини, які в найбільш чистому вигляді проявляються саме у іграх.

Футбол, як різновид спортивної гри, відноситься до числа структурних соціальних спектаклів, тобто таких явищ, які справді існують у житті, проявляються у формах самого життя, викликані дійсними життєвими обставинами. У цьому соціальному спектаклі можна виокремити структуру колективних мотивацій, впорядковану сукупність відповідних дій, що враховує попередні обставини і наслідки, відрізнити формальний і неформальний аспекти, вирахувати інвестиції, отриманий прибуток. Отже, це – цілераціональна за веберівською типологізацією колективна дія [11].

Разом із тим, тут має місце медійний аспект: без супроводу ЗМІ ця гра або не відбулася б, або носила би принципово інший характер.

Одночасно тут відбувається символічна демонстрація деяких ідеалів і реалізованих ідей: образів "справжніх" чоловіків і жінок (атлетів і красунь), переможців і переможених, своїх і чужих, модних і застарілих зразків одягу і стилів поведінки, втілених у манерах і процедурах презентації себе в публічних місцях [4, 12, 15].

Будучи святом і деяким дійством, футбол супроводжується активним залученням усіх засобів емоційного збудження: музикальним супроводом, гаміром натовпу, вигуками, рекламними закликами тощо. Разом із тим, активізуються і такі більш стійкі колективні почуття, як патріотизм (вболівання за "свою" команду), соціабельність (відгук на будь-які комунікативні ініціативи людей), ідентифікація (пошук "своїх" і самоізоляція від "чужих"), консолідація (на основі загального прагнення підтримати своїх), індивідуальної та колективної самореалізації через наслідування і залучення прийнятих у даному середовищі зразків поведінки і реакцій [6, 19].

У футбольному матчі специфічним чином виокремлюються риси події, передбачення і переказ. Тому розгортання соціального спектаклю можна поділити на:

- передматчову стадію, акцентовану в основному на передбаченнях, передчуттях і прогнозах;
- власне гру, в центрі якої лежить безпосереднє переживання того, що відбувається;
- стадію після гри, в процесі якої формірується – через спогади, перекази й інші ретроспективні ментальні операції – "історія" події так, як вона певний час житиме в колективній пам'яті співучасників [2, 8, 17].

Важливо при цьому пам'ятати, що футбольні вболівальники, подібно до всіх інших видів юрби і натовпу, піддаються суттєвому знеособленню, змішанню й ототожненню з іншими – всі розчиняються серед всіх, хоч при цьому значна частина людського масиву, немов би протестуючи проти цього нівелювання всіх з усіма, одягає яскраві елементи одягу і дрібничок аксесуару, завдяки чому прагне якось виділитись. Самі ж організатори видовища поділяються залежно від свого функціонального призначення: виконавці і реалізатори тяжіють до авансцени, де прагнуть бути поміченими, закулісся (ляльководи й інші втаємничені фігури) прагнуть замаскуватися, виступити в іншій іпостасі або зовсім зникнути з поля зору. Кожен, за висловом Е. Гофмана, "грає свою партію" [5].

Виграш і програвш тут носить психо-символічну форму, вони не пов'язані в більшості випадків (за виключенням того випадку, коли робляться ставки на виграш) із реальними набутками і втратами. Проте, це реальні радощі і такі ж реальні печалі в тому сенсі, що суб'єктивно вони переживаються саме так. Тому тут, як зауважує стосовно аналогічних випадків Е. Гофман, домінує опозиційна солідарність або "солідарна опозиційність", де радість і печаль постійно чергуються місцями [4].

Варто при цьому не забувати, що футбольна гра є, за термінологією зарубіжних дослідників, "медійно сконструйований" спектакль або ж ритуал [1, 14, 22]. Це значить, що ЗМІ й аудіо-візуальні засоби не лише супроводжують, але і за суттю визначають його форму, зміст і спосіб протікання [9, 15, 21].

Футболіст займає певне соціальне становище: наприклад, стає на шлях професійного спорту або готує себе до професійної кар'єри. Йому необхідно поєднувати заняття футболом з вченням, освоєнням професії, сімейними турботами, підтримувати специфічні контакти в сфері спорту.

Згуртованість єдиної команди досягається наявністю єдиної мети - перемоги. Спортсмени проводять багато часу разом на тренуваннях, тому система відносин повинна приносити почуття задоволення від перебування в такому колективі. Великий вплив на формування міжособистісних стосунків у команді робить діяльність тренера [2].

Часто всі спроби тренера команди ввести будь-якого гравця в певну взаємодію з іншими гравцями виявляються безуспішними, хоча в іншому поєднанні цей же гравець демонструє прекрасну злагодженість та взаєморозуміння з партнерами. У першому варіанті відсутня, а в другому існує психологічна сумісність даного спортсмена з іншими членами команди. Тільки за наявності такої сумісності гравець може показати в сумісній діяльності всі свої позитивні індивідуальні якості [9, 10, 13].

У футбольній команді можна спостерігати здорову конкуренцію. Це проявляється в тому, що кожен член команди прагне стати краще за інших і швидше отримати більш високий спортивний розряд. Така позиція майже всіх гравців не може бути причиною роз'єднання команди і не оманди призводить до конфліктів і нерозуміння. Навпаки, в футбольній команді часто присутня здорова атмосфера суперництва. Але спортсмени, які виділяються кращими результатами, користуються великим авторитетом, а інші тягнуться за ними. Тренер в процесі навчання може враховувати цей фактор.

Футбол - це не тільки, а може, і не стільки, єдиноборство на полі, скільки велика підготовча робота до гри. Якщо хочете, це психологічний двобій «тренер-гравець», в якому тренер повинен вміти не завжди перемагати. Це як у філософії східних єдиноборств: потрібно вміти грамотно поступитися в малому, щоб потім виграти в набагато більшому. І тут величезне значення мають особистісні якості тренера. Тренер просто зобов'язаний в кожній конкретній ситуації проявляти мистецтво педагога. Тонко розібравшись у нюансах гострої ситуації, йдучи часом з натхнення, він повинен вибрати єдино вірний шлях вирішення конфлікту. Може бути навіть через штучне доведення конфліктної ситуації до апогею. Говорячи казенною мовою, це один із пунктів його посадової інструкції - дозвіл конфліктних ситуацій без руйнування колективу. Пункт, звичайно, неформальний, але обов'язковий.

При цьому тренеру не можна допускати зривів на крик, зайву нервозність. Він повинен бути емоційно стриманий, розважливий, уважний, ввічливий, здатний до співпереживання і мати нескінченне терпіння. Тренер повинен знати свою справу, а значить, - бути фахівцем у спілкуванні з людьми, бути самому відповідальним і домагатися відповідального ставлення до справи від гравців. Він - організатор, який не боїться приймати непопулярні рішення. Причому в сьогоденні реаліях - рішення, непопулярні десь і для керівництва клубу. Але для цього тренер повинен своїми діями довести керівникам, що він прийшов створювати команду. Тоді, можливо, ці його рішення будуть знаходити розуміння в керівництві клубу [6].

Зараз можна часто чути, що разом з головним тренером з командою повинен працювати психолог. Навіть є люди, які ратують за те, щоб психолог був «в команді». Моє глибоке переконання - такий підхід у корені невірний. Я противник розмов на цю тему. Коли тренер не психолог - це вже не тренер в споконвічному розумінні цієї професії. Упевнений, якщо хто-то, перебуваючи на посаді головного тренера і будучи футбольним людиною, не є психологом, то йому краще підшукати собі інше застосування у футболі: асистент, селекціонер, тренер-методист.

Відповідний підбір команди і вміння керівника навчити не тільки тактичного і технічної майстерності, а й взаєморозумінню всіх учасників групи - це запорука перемоги і успіху в змаганнях.

Таким чином, одним з найважливіших показників "командності" є характер сформованих міжособистісних відносин у професійному колективі спортсменів, причому провідну роль відіграє особистість тренера [7].

До складу спортивного колективу входять не тільки спортсмени, а й тренери, лікарі, масажисти, наукові та технічні співробітники. Без їх участі в спільній роботі колектив не може розвиватися нормально.

Всі тренери-практики, думаю, знають, що команда живе і працює в різнопланових і постійно мінливих умовах: передсезонна підготовка, тренування в процесі сезону, ігри і їх хід, межігрові паузи, формування взаємовідносин

футболістів на полі, на базі, в попуті, під час виїзних матчів (готелі, літаки, автобуси). Тому особливе значення має створення згуртованого колективу, який вміє долати ігрові та життєві труднощі. Багато в чому це - базис роботи тренера.

Висновок. Соціальні видовища є не стільки моноспектаклями, скільки ігровою взаємодією двох і більше груп, кожна з яких "виконує свою партію", має свій колективний інтерес, вкладає свої ресурси, формує свою систему самоорганізації, самоконсолідації та самоконтролю. Проте, в соціальних спектаклях ця внутрішня розщепленість, двоїстість не виглядає настільки очевидно і рельєфно, щоб це мало принциповий характер; тут формальна схожість, подібність і одноманітність переважають розбіжність і відмінність. Найбільш наочно це проявляється в єдності простору і часу. Звичайно, у них є спільний стрижень, об'єднуючий імпульс, загальний код, ритм і спрямованість у такій мірі, щоб їх можна було назвати чимось єдиним. Але це – єдність відмінностей, інколи навіть протилежностей. Найбільш показовою формою таких спектаклів є спортивні видовища взагалі, та футбол зокрема. Має він також усі інші функції формальної інституції (комунікативну, примусово-дисциплінуючу, стратифікуючу, інтегруючу, консолідууючу тощо).

Гравці, футболісти - відблиск колективного ідеалу: здоров'я, сили, спритності, матеріального забезпечення, у якійсь мірі свободи (в тому числі вибору клубу як місця "роботи"), популярності, успіху, авторитету, престижу. У цьому контексті футболісти, особливо найбільш успішні, є очевидною та реалізованою мрією, наглядним взірцем щасливої долі, безпосередньо здатним до сприйняття й оцінки талантом.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення демографії футболу як виду спортивної діяльності

Література

1. Апинян Т.А. Игра в пространстве серьёзного: игра, миф, ритуал, сон, искусство и др. / Т.А. Апинян. – СПб, 2003. – 399 с.
2. Воронова В. И. Психологическое сопровождение спортивной деятельности в футболе / В. И. Воронова. – К.: ФФУ, 2001. – 136 с.
3. Горбунов Г.Д., Гогун Є.М. Психологія фізичної культури і спорту / Г.Д. Горбунов, Є.М. Гогун. – М.: Академія, 2009. – 136 с.
4. Скідін Л. О. Стадіон як соціальний характер: футболісти та вболівальники / Л.О. Скідін // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 881. – С.133–138.
5. Кардяліс К., Александравічюте Б. Конфліктність і згуртованість спортивних команд: діагностика та оптимізація міжособистісних відносин / К. Кардяліс, Б. Александравічюте // Психологічний журнал. – 2005. – Т. 26. – № 1. – С. 71–78.
6. Кондратьев М.Ю., Кондратьев Ю.М. Соціально-психологічний феномен авторитету і відносини авторитетності в групі / М.Ю. Кондратьев, Ю.М. Кондратьев // Світ психології. – 2006. – № 4. – С. 67-76.
7. Пасат Г. Чому «зникають» футбольні команди / Г. Пасат // газета «Сіті-Інфо». – Ч. – 2009. – № 6. – С. 9.
8. Петухов О.В. Взаємовідносини у спортивній команді / О.В. Петухов // Вісник Пермського університету. – 2007. – № 6. – С. 192-196.
9. Мазов Н.Ю. Спортивная игра как гармония души и тела / Н.Ю. Мазов // Актуальные проблемы социогуманитарного знания. – М. – 2006. – Вып. 34. – С. 151-155.
10. Шарипов Э.И., Кронин С.И. Режиссура социальных игр / Э.И. Шарипов, С.И. Кронин. – М.: КСП+. – 2002. – 311с.
11. Шинкаренко В.Д. Структура и функция игры / В.Д. Шинкаренко // Философия и общество. – М. – 2006. – №1.
12. Arda T. Futbol: Metodologia de la Ensenanza Del Futbol / T. Arda, C. Casal: Paidotribo, 2007. – 336 p.
13. Bangsbo J. Fitness training in Football / J. Bangsbo. – Copengagen: University of Copengagen, 1994. – 336 p.
14. Bangsbo J. The physiology of soccer – with special reference to intense intermittent exercise / J. Bangsbo. – Copenhagen: Ho+Shtorm, 1993 – 155 p.
15. Batista N. R. Formacion Del Futbolista / N. R. Batista. – País de Origen: Argentina, La Tierra del Futbol, 2007. – 23 p.
16. Chmura J. Bioenergetyka wysiiku piikarza podczas meczu/ J.Chmura. – Sport Wyczynowy, 1997. -11-12.-p.17-23.
17. Horta L. Prediction factors of athletic performance in elite Portuguese soccer players / L.Horta, L. Cunha, C.Rio.- Science a Sports, 2000. – 6. – P. 334-335.
18. Kirkendall D. T. Anatomy football / D. T. Kirkendall – Champaing: Human kinetics, 2011. – 213 p.
19. Malina R. M. Growth, Maturation & Physical Activity / R. M. Malina, C. Bouchard, O. Bar-Or. – Leeds UK: Human Kinetics, 2004. – 712 p.
20. Olbrecht J. Plannen, periodizeren, trainen bijsturen en winnen: handbook voor modern zwemtraining / J. Olbrecht. – Antwerpen: F&G Partners, 2007. – 239 p.
21. Oscar P. El juego de posicion Del F. C. Barcelona. Concepto y entrenamiento / P. Oscar, O. Cano. – Vigo: Moreno & Conde S.L. 2012. – 123 p.
22. Malina R. M. Talent identification and selection in sport / R. M. Malina // Sportlight in youth sports. – 1997. – Vol. 20 (1). – P. 2–4.